

միայն, ինչպէս անցեալ անգամ, կամ երկուքի բաշխուելով, պարտական մնայ միւսաներուն, ու աւելի պատշաճ երեցաւ մեր ձաւորաբար գործադրել պարգեւաբաշխութեան կերպը Կ. Պոլսոյ Իզմիրեանց գրական յանձնաժողովին, որուն սկզբանց վրայ արդէն կազմուած էր մերինը ևս, նոյն առիթով ի նկատի ունենալով մեր կանոնադրութեան եւս այն տրամադրութիւնը, որ կը յանձնարարէ նախապատուութիւն տալ աւելի բանասիրական-հայագիտական ուսումնասիրութեանց: Այս հայեցողութեամբ, մրցանակի սեղանին վրայ եղած գործերը շարակարգուեցան հետեւեալ դասաւորութեամբ. 1. «Հոգեւոր Կեդրոններ եւ Գրաձորի Բարձր Դպրոցը Պոռնիսնց Իշխանութեան մէջ» 2. «Հայկական Դրամագիտութիւնը» 3. «Վահան Թէֆէնեան եւ Արեւմտեան Ժամանակակից գրականութիւնը» 4. «Քաջանց Տուն (Արշակունիք)» Ժողովրդական Վեպ» և անոնցմէ իւրաքանչիւրին հեղինակին համար սահմանուեցաւ մրցանակ՝ ըստ նոյն կարգի՝ 40, 30, 25 եւ 25 ստերլին: Որոնց համագումարն է այս շրջանի մրցանակի ամբողջ գումարը 120 ստերլին: Կը մտածենք թէ, տուեալ պայմաններու և բացատրուած պարագաներու նկատմամբ, անարգար չէ այս պարգեւաբաշխութիւնը:

Կը շնորհակտորենք պահուած այս գործերուն յարգելի երկասիրողները, Գեր. Տ. Գարեգին Արքեպս.ը, Պ. Յ. Օշականը եւ Պ. Ս. Կանայեանը, հայ բանասիրութեան եւ գրականութեան մատուցած իրենց ծառայութեան համար:

Ձերմագին շնորհակալութիւն կը յայտնենք Պատ. Քննիչներուն, ազնուազգաց գրագէտ Պ. Մ. Կիւրճեանի, մեծանուն Պրոֆ. Ն. Ազոնցի, և պատուական բանասէր Պ. Ն. Աղաբալանի, յօտարախոս պատասխանակամութեան համար, որով յանձն առին իրենց առաջարկուած աշխատանքը դարձեալ յօգուտ հայկական դպրութեանց և լաւագոյն մաղթանքներով յառաջիկային համար առաւելագոյն արդիւնքներու, փակուած կը յայտարարենք Սրբոց Թարգմանչաց—Դուրեանի Գրական Մրցանակի 1935—36ի շրջանը:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՔԻԼՎԱՆ

Պաղեստինի Արեւելեան Ընկերութեան Սրուսադէմ հրատարակած The Journal of the Palestine Oriental Society պարբերականին ժԶ. հատոր, I թուահամարին մէջ հրատարակուած է Nelson Glueckի վերեւ նշանակուած խորագրով յօդուածը՝ որուն շահեկանութեան համար «Սիւնոի մեր ընթերցողներուն ուշադրութեան կը յանձնեմ:

1933ի Դեկտեմբերին, յօդուածագիրը՝ իբր վարել Երուսաղէմի Արեւելեան հետազոտութեանց Ամերիկեան վարժարանի, և Պ. Ժօրժ Հորսֆիլտ՝ Անգլոյրոգանանի Հնութեանց Հաստատութեան տնօրէնին խորհրդականը հետազոտութեան արշաւանք մը կը կատարեն Անգլոյրոգանանի արեւելեան անասպատին մէջ, Մաֆրաքէն Բիւլվաւ Այս արշաւանքի խմբակին միւս անդամներն էին՝ Ժօրժ Հորսֆիլտ, Հիւտ. Տէյթլէյլըր, Նիլսն Կլուէք և Օր. Ան Ֆըլլըր: Արշաւանքը կատարուած է գիտութեամբ Անգլոյրոգանանի կառավարութեան, որ տրամադրած է զինուորներ:

Հնաքարային շրջանի պատկանող նախապատմական կարեւոր նոր կայան մը գտնուած է Բիւլվայի մէջ: Աւազաքար հարկի հաւասար բլուրի մը մակերեսին վրայ գտնուած են այժմօրէի և ուրիշ անասուններու նկարներ. գտնուած է նաև մարդու մը նկարը. նախապատմական մարդու մը առաջին պատկերը գտնուած է Արաբիոյ մէջ: Այս գիւտերը տեղեկագրուած են American Journal of Archaeology, հատ. ԼԷ. էջ 381—386 և Bulletin of American School, թուահամար 50, էջ 9—10: Համաձայն ուրիշ տեղեկագիրներու՝ Բիւլվայի մօտ կան ուրիշ բազմաթիւ բլուրներ, որոնց վրայ կը գտնուին նմանօրինակ նախապատմական նկարներ: Բիւլվայէն մինչև Ճաֆար ճանապարհին վրայ կը տեսնուի խիտ լայն քարասեղաններու դաշտ մը: Այս վայրերը կը կարօտին կանոնաւոր ըննութեան մը:

Աւազաքար բլուրին և անոր նախապատմական նկարներէն բուական հետու առեւտրեան կողմը արարական հնագոյն հաստատութիւն մը գտնուած է, բազմաթիւ

պազարթի չէնքերով, որ ընդհանրապէս կը նմանին Հովարտ Կրօսպի Պրզլրի նկարազրած հարաւային Հաւառնի չէնքերուն ոճին: Կերգրուտ Պէլ ալն առաջին եւրոպացին է որ այցելած է այս աւերակները 1914ին ձախլի ճամբուն վրայ, պարզապէս համաձայն իր նամակին մէջ (էջ 273) յիշուած իւրողութեան: Վերջին ժամանակները ալն տեղը այցելած են Գարթէն Դյուպ և Անգլերցորդանանի զինուորականութեան ուրիշ անդամներ: Տէյթլլըրի միջոցաւ զանազան չէնքերու յատակագիծները առնուած են ճարտարապետական ծանօթագրութիւններով: Շէնքերէն երկուքը հիմնուած են բացօթեայ բակի մը հակառակ կողմը: Բաւկին արեւելքը շինուած է պատ մը, և հոն կ'ենթադրուի թէ արեւմտեան կողմին վրայ ալ կայ պատ մը: Այս երկու չէնքերուն ճանապարհը բացուած է ներքին բակին մէջ: Այս բակին հարաւը երկու սենեակներու մեւ կուտացած մէկ չէնքը կայ: Այս չէնքին Ա. սենեակին արեւմտեան պատին ստորին մասին կեդրոնը բացուածք մը ցոյց կուտայ թէ ջրհորի համար գործածուած է: Լաւ կերպով շինուած փողոսի մը Ա. սենեակին բացուածքին կը մօտենայ հիւսիսային աւերակուելի ցած բլուրներուն մօտէն, բայց կոտորուած՝ չէնքին չհասած: Փողոսիկին անիլնա մասը 112 քալի երկարութիւն ունի: Այս չէնքին հարաւը կը գտնուի ընդարձակ տարածութեամբ ծանծաղուտ աւազան մը: Ա. և Բ. սենեակներուն ներքին պատերը ծեփուած են: Անոնց յատակները ծածկուած են երկրորդ յարկէն ինկած քարերով: Ի սկզբանէ հոն կար երկրորդ յարկ մը, ինչպէս ցոյց տրուած է համաձայն Տէյթլ Վէյլլէրի, և արդէն պատերուն վերեւ երեցած յայտնի Նշաններով: Կէս չրջանկաձև խընամքով յղկուած քարի մէկ մասը տեսաւ նեղի է Ա. սենեակի հարաւային դռի կողմը: Ա. սենեակի հիւսիսային պատէն տարածուելով սկիզբէն կապուած է փակեալ բակին հարաւի ծայրի չէնքին հետ: Ա. սենեակի կեդրոնին մէջ գտնուած է լայնի աւազաքարի զանգուած մը վրայի արաբական արձանագրութեամբ: Ա. սենեակի հարաւ արեւելեան դռի անկիւնը գտնուած է ուղղանկիւն աւազաքարի զանգուած մը, որուն վրայ ջանդակուած է արեւի ժամացոյց մը:

Փակեալ բակի հարաւի և հիւսիսի թւաւոր սենեակները անոր մէջ կը փակուին և կը բացուին: Գ. սենեակին պատուհանները պարզապէս արտաքին կողմէն ճեղքուած են և կը ձգուին արեւմտեան և հարաւի պատերուն մէջ: Երկու փոքր մենախուցերը հարաւի պատին մէջ փորուած են պատուհանին միւս կողմին վրայ: Մին լայն կեկ՝ բակը տանող ճանապարհին ալ կողմին պատին մէջ շինուած է: Այս մենախուցերը խնամով ծեփուած են: Գ. սենեակը միակ սենեակն է որ պահած է իր ձեղունին մեծ ծագոյն մասը: Զեղունի գերաններուն վրայ կը տեսնուին կողիճներու և զածի խաւեր որ ձեղունին երեսը կը շինեն, ինչպէս որ ցոյց տրուած է Գ. սենեակին հիւսիսային պատին կրկին չափի վրայ գծագրուած հատուածին մէջ: Այս սենեակին պատին երեսին մեծ մասը ծեփուած է:

Փողոսի ճանապարհ մը Գ. սենեակէն կ'առաջնորդէ Դ. սենեակը: Այս սենեակին մէջ պատուհան գոյութիւն չունի: Դ. սենեակի հիւսիսի և հարաւի կողմի բոլոր խուցերը մինչև հիմակ իրենց տեղերն են, ինչպէս նաև ձեղունի քարերը:

Դ. սենեակի խուցի շինութեան հետաքրքրական հանգամանքն է ներկայութիւնը այն յաւելուածական խուցերու արեւելեան և արեւմտեան պատերուն որ քարէ գերաններուն զուգահեռական կ'ընթանան: Այս կերպով արեւելեան պատին երկու խուցերը և մին ալ արեւմտեան պատին մէջ, կարելի եղած է գետեղել երկու փոքր ձեղուններ փոխարէն այն իւրաքանչիւր պատերուն մէկ լայն և մէկ մեքաւոր ձեղուններուն: Տէյթլ Վէյլլըր լուսաբանութիւն մը ըրած է այս օտարաւորութեան մասին: Երբ գերաններուն զուգահեռական պատը կը հակի, ինչպէս ստուգելու ալ եղած է, ծայրի գերանները պիտի կրնային շարժել վրայի ծեփին ծանրութեան տակ և չկոտրիլ, ինչպէս պիտի ընէր միակ գերան մը: Դ. սենեակին արեւելեան ծայրի յատակագծին կրկնակ չափի վրայ պատկերը կրնայ լուսաբանել խնդրոյ առարկայ կէտը: Դ. սենեակին խուցերու շարքը աւելի բարձր է քան շարքը Դ. սենեակի խուցերուն, թերեւ ցոյց կուտայ որ երկու սենեակները տարբեր ժամանակներու մէջ շինուած են: Դ. սենեակի հարաւի պատին դրսի երեսին վրայ կը գտնուի ծեփ

փի զարդարանքի հետաքրքրական մաս մը, 160 սմթ. բարձրութեամբ և 40 սմթ. լայնութեամբ, և որ կը տարածուի խուցերու շարքէն սկսեալ: Կոպիւններու շրջանակ մը տեղադրուած է ուղղանկիւն ծեփին մէջ մասին մէջ:

Բակին հիւսիսային կողմին շէնքին սենեակները զանգուած մը են ինկած պատերէն և յատակի գերաններէն: Բարաւորին դրսի երեսին մուտքը կ'առաջնորդէ բակէն Զ. սենեակը, որ զարդարուած է ծեփի եռանկիւն մասով մը: Ե., Զ. և Է. սենեակներու երեք մուտքերը ունին ծակեր ձգուած դրանդիններու մէջ դուռի սողնակ մը անցնելու համար: Բ. սենեակը 2.35 մետր արտաքին ունի և 1.25 մետր ներսի կողմ: Այս սենեակին պատերը ունին 40 սմթ. երկայնութիւն, փոխարէն սովորական 83—90 սմթ. Ի. Տեւանելի ճանապարհ մը չունի կապելու համար զայն Ե. դրացի սենեակին հետ:

Այս շէնքերուն հիւսիս եւ արեւելեան կողմերը կան բազմաթիւ փոքր շրջանակաձեւ տապաններ, եւ փոքր քառակուսի եւ ուղղանկիւն խուցեր: Տապանները շինուած են փոքր քարերով քարտու շրջանակի մը մէջ կուտակուած, կամ լայն անտաշ քարերով շրջանակի մը վերածուած: Խուցերուն շատերը խորտ ու բորդ ուղղանկիւնի ձեւ մը ունին, անհարթ եւ քառակուսի քարերով մի կամ երկու կեդրոնական սիւններուն հետ, և որոնք կը կրին անհարթ քարասեղաններու ձեղունք մը: Այս խուցերու պատերը յաճախ շինուած են լայն մեշաքարերով: Սենեակներէն միոյն վրայ կայ քարէ բարաւոր մը, արարական արձանագրութեամբ, որուն աջ կողմը կը գրտնուի Մալթայի խաչ մը: Արձանագրութիւնը խիտ մաշած է: Երրորդական շամալսարանի Բրոֆ. Մայէր՝ որ ուսումնասիրած է զայն, իր կարծիքն է թէ առաջին հազարամեակի թուականը ունի, եւ միւս արձանագրութիւնը որ կը գտնուի Ա. սենեակին մէջ, շատ վերջի թուական ունի: Արձանագրութեան մասին անոր տեղեկութիւնը հետեւեալն է. «بسم الله عمل...» յանուն Աստուծոյ շինեց այս... խուցը:» Հոս կէտերով նշանակուած մասը կը ներկայացնէ քանի մը դժուարութիւններ: Եթէ չորրորդ բառի իմ ընդօրինակութիւնս ուղղ է, պէտք է վերջնայ կամ արեւմտ

մը կամ հասով մը և անոր կը հետեւի յօդը: Որչափ որ ես կրնամ դասել լուսանկարէն այս չարածարի երկու պարագային մէջ ալ: Ոչ ալ վերջնութիւն բառը իմաստ կ'ունենայ երբ որ կը կարգադրուի վերջին բառին հետ: Հաւագոյն կաղապարումի շնորհիւ հաւանաբար պիտի կրնայինք կարդալ քնագիրը: Այսու ամենայնիւ կարելի է որ լուսանկարը ցոյց կուտայ արձանագրութեան սկիզբը միայն: Թէ մնացեալը խորտակուած է եւ կամ ուրիշ քարի մը վրայ քանդակուած է, կարծիքի հարց է, Անդրյորդանանի մէջ քրիստոնէսի համայնքներու գոյութիւնը յայտնի իրողութիւնն է:

Ա. սենեակի մէջ գտնուած արձանագրութեան մասին Բրոֆ. Մայէր հետեւեալը կը գրէ. «المسك...» Այս ընթերցումին հակառակ երկու առարկութիւններ կ'եղլին. ա) թէ սիմը հազիւ երեք խազերով գրուած է. որոնց միջինը բարձրագոյնն է, գիծերը կամ խազերը սովորաբար հաւասար բարձրութիւն կ'ունենան կամ կը շեղին աջէն ձախ. բ) Աստիֆ բառը յատուկ անուն մը չէ: Այլ կողմից լայն լուսանցքը պարզապէս կարելի կ'ընծայէ հոտ տեսնել արձանագրութեան մը վերջին տողը: Նոյն խաչ այս քնագրին համար կաղապարում մը աւելի օգտակար պիտի ըլլայ քան լուսանկարը, մանաւանդ կարելիութիւն կայ ինչ որ ես յիշ կարգադրած եմ իրականին մէջ ըլլալու է: «المسك...» իրողութիւնը որ յիշէիք չպիտի համաձայնէր, արաբական քերականութեան կանոններուն հետ ո՛ր է կշիռ չունի այս պարագային մէջ, քանի որ այսպիսի բազմաթիւ սխալ գործածութեան նոյնանման օրինակներ կը յիշատակուին:

Թիշատակուած արձանագրութեան աջ կողմի խաչին յաւելուածաբար երկու ուրիշ խաչեր կը գտնուին խուցերու մէջ: Խաչ մը գոյութիւն ունի ուղղահայեաց գծի մը վրայ երկու կողմ գիծերով որ կը բարձրանան բաց եռանկիւնով մը: Ուրիշ քար մը գտնուած է խուցերէն միոյն մէջ ուր քանդակուած է անասունի մը խիտ կուպիտ պատկերը: Ինչ որ ալ ըլլայ, արձանագրութիւնները հազարամեայ հնութիւն մը ունին. Հ. Հ. Վենսան եւ Սալինիաք որ քննած են արձանագրութիւնները, ինչեւ բորդ գարու հնութիւն մը կը կարծեն,

ստորգ է թէ խուցերը կը վերաբերին քրիստոնեայ վանականներուն: Արգարե կարելի է թէ Քիլվա անունը յունարէն Քալիպա բառէն կ'ածանցի, ինչպէս որ Հօրաֆիլտ թելադրած է. Փօրթէսքու իր «The Eastern Orthodox Church», էջ 355, կը գրէ. «Շատ վանքեր կան կուսանաց, տեսակ մը տուններ որ կը կոչուին Քէլլիոն կամ Քոզիպա, և անոնք երբեմն կը հաւաքուին տեսակ մը sketa կոչուած գիւղի մը մէջ»:

Բոլորովին կարելի է թէ փոքրիկ վանք մը Քիլվայի մէջ հաստատուած է. շրջապատուած իսլամ բնակիչներով: Վրիստոնեայ համայնքները սիրով կը վարուին իրենց պրացի իսլամներուն հետ: Երբայական համայնքներէն Պ. Պիլլիկ հետեւալ մէջբերումը կ'ընէ քաղելով Travels of Ibn Jubair գիրքէն. «Դամասկոսէն մէկ օրուան ճանապարհ, ան կանգ առած է քրիստոնէից վերաբերեալ մեծ գիւղի մը մէջ, որոնց հետ իսլամները սիրով կը վարուին: Գիւղին աւանուն է Էլ-Ասրա, ուր իսլամ չգտնուիր, (տե՛ս Իպն Փուպէյր 1145—1217), որ ճամբորդած է 1183—1191ին»:

Կարելի է թէ Քիլվայի վանական հաստատութիւնը վերջն է քան այն ժամանակաշրջանը որուն կը վերաբերին բազմաթիւ չէքներ: Այդ ալ կրնայ ըլլալ. Քիլվայի կանոնադրանք քրիստոնեայ հաստատութիւնը լաւ կերպով հաստատուած է: Ան ունի ճանապարհ մը որ Ամմանէն կ'առաջնորդէ դէպի Թէցմա՝ Bayir Wells-ի միջոցաւ: Եգիպտական արեւմուտք-արեւելեան ուխտաւորներու ճանապարհը Ագապայէն կը տանի ծէպէլը Թիւպէք Քիլվայի մօտ. ուր երբեմն կային քանի մը ջրհորներ: Իսլամութենէ շատ առաջ վանականները կը հետեւէին շատ մը կարաւաններու ճանապարհին և կը յաճախէին արաբական տոնավաճառները, կ'օգնէին Թափառաշրջիկ ճամբորդներուն ջուր բաշխելով և հիւանդները դարմանելով: Քիլվայի քրիստոնեայ բնակիչները կարողացած են նպատակ մը ունենալ նման բարեպաշտական գործ մը վարելու համար:

* *

Վերեւ նշանակուած քրիստոնեայ Քիլվայի գիւղը կը գտնուի Անդրյորդանան, Ամմանի հարաւային կողմը, Դամասկոսէն ոչ շատ հեռի: Թողուածագիր գիտնականը

և իր ընկերները իրենց հնազանդական արշաւանքովը գիւղը կատարած են քրիստոնեայ Քիլվայի տեղւոյն, որ վաղ մը եղած է իններորդ դարուն Սիւրիոյ կողմէն եղած արար քրիստոնեաներուն. քրիստոնեական հնախօսութեան տեսակետով մեծ կարևորութիւն ունի Քիլվայի գիւղը, տեղւոյն աւերեալ սենեակներուն խուցերու գոյութենէն կը հասկցուի թէ նախկին ժամանակներու մէջ հոն բնակած են քրիստոնեաներ, այդ որոշ է ոչ միայն սենեակներուն և խուցերուն շինուածական ձևերէն, այլ նաև ժայռի վրայ քանդակուած և ալ տեղերու մէջ երևան եղած խաչերէն. դրսեւորուած են արաբերէն երկու արձանագրութիւններ, որոնց լուսանկարներէն քննիչ գիտնականներ չեն կրցած ճիշդ լուսաբանութիւն մը տալ, պէտք տեսնելով կաղապարուած կարգալու համար գաննք:

Թողուածագիր գիտնականը քրիստոնեայ հաստատութեան գիւղին անունին վրայ որոշ տեղեկութիւն մը չտար, Քիլվա անունի ստուգաբանութիւնը մէջ կը բերէ Portescueի «The Eastern Orthodox Church»-ի մեկնաբանութենէն, վասնիկ kellion կամ kalyba բառը յունարէն կը նշանակէ կուսանաց վանք. և կը կարծէ թէ Քիլվան ալ նոյն նշանակութիւնը կրնայ ունենալ. բայց նոյն յօդուածագիրն ըսելէ մէջբերումէն յայտնի կ'ըլլայ թէ արաբ ճանապարհորդ Իպն Ճիւպէր 1183—1191ին այցելած է նոյն արաբական հաստատութեան և կը գրէ թէ գիւղին անունով էլ-Ասրա կը կոչուի: Ի՞նչ է ուրեմն Քիլվան, յօդուածագիր գիտնականը այդ մասին չ'անդադառնար, սակայն Քիլվայի պարզաբանութիւնը իր կարեւորութիւնը ունի, ինչ կը թուի թէ Քիլվան անունն է այն արաբ քրիստոնեայ ցեղին որ բնակութիւնը հաստատած է վերոյիշեալ գիւղին մէջ և հոն չէնած է չէնքեր ունեակներով և վանականի խուցերով: Միայն թէ նոյն անունը մի քիչ աղաւաղեալ կերպով յիշատակուած է կը կարծեմ:

Kilva աղաւաղումն է kalb անունին. H. Lammens, Encyclopedie de l'Islam, 29 պարկ, էջ 729—730, kalb անունի մասին գրած է չհսկան յօդուած մը զոր կը համառօտենք հոս. — «Քալպը նոյն ցեղին հին անուանադիրն (éponyme) է. սիւրօ-արաբ Թափառաշրջիկներու մասն կազմելով: Քալպի

նախխալածական պատմութիւնները անստոյգ են և առասպելական: Քալպերը Հէճիրի թուականներուն Սիւրբիոյ ամենէն կարեւոր արարական ցեղը կը կազմէին:

Քալպերը կ'երեւի թէ Կասսանիտներու (Ghassanides) հին գերլշխանութիւնը ժառանգած էին: Այս վերլիններուն և ուրիշ Սիւրո-արար ցեղերուն նման Հէճիրի թուականին մեծամասնութեամբ կը զաւանէին քրիստոնէական կրօնքը և ճշմարտապէս կը վերաբերէին միաբնակ զաւանութեան: Տակաւ առ տակաւ անոնք իսլամութիւնը ընդգրկեցին: Իսլամութիւնը տարածուեցաւ Քալպերուն մէջ. մանաւանդ այն ժամանակէն ոկսեալ, երբ յաճախակի աւստնութիւններ — առաջինը, Նախլայինը կընը խալիֆա Օթմանի — կնքեցին Օսմանտներու հետ և ցեղերու մէջ ապահովեցին իրենց գերակառութիւնը: Եւզիտ Ա. իր մէջուէն մօրը հետ, իր երկոտասարդութեան մէկ մասը անցուց Քալպի անապատը և աւստնացաւ Քալպի մը հետ: Այս ցեղին գերակառութիւնը իր դէմը հանեց Քէսիտները: Քէսիտները վրէժխնդրութենէ վառուած աւէն տեղ յարձակեցան Քալպերու վրայ,

յարողեցան ընկճելու զանոնք Միջագետքի և Սամաւայի մերձակայ զաւաններուն մէջ: Քալպերուն ազդեցութիւնը դարձեալ զօրացաւ Օսմանտներու իշխանութեան օրով: Ի մի բան, Քալպիտ անունը հոմանիշ եղած է Օսմիտեան կողմնակցութեան: Այս իշխանութեան գրեթէ հաստատուն քաղաքաւանութիւնը կը կայանար յենուլ Քալպերուն խնամութեան և անով միանալու սիւրիական ցեղերու: Աւանդութիւն մը կ'ապահովէ թէ Քալպերը Սիւֆիանի վերջին յարողները եղած են: Այս կացութիւնը բուն հակազդեցութիւն մը յառջ քերաւ Սրբասեանց օրով, զահալիժեղով անկումը Քալպերուն, տասնորդուած իրենց պայքարներով, Իսկոնյի իրենց միութիւնը քայքայուեցաւ և աստիճանաբար այս Քալպի որակումը անհեռութեամբ Պաղատի կառավարութեան կասկածանքով: Իսկ Սալիտ էլ—Քալքաշ Նիհայատ էլ—Արապ գրքէն առնելով կը հաստատէ թէ իր ժամանակը անոնք մեծ թուով հաստատուած էին ծովեզերքը և՛. Պոլսի նեղուցին և հաւասար կիսով կը բաժնուէին քրիստոնէութեան և իսլամութեան միջև:

ՄԿՐՏԻՉ ԵՊԻՍԿ. ԱՂԱՒԵՌՈՒՆԻ

ԵԿԵՂԵՑԱՊՈՍՄԱԿԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ԿԵՍԱՐԱՑԻ ՊԱՏՐԻԱՐԲ ԵՒ ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Որչափ կարիւր է հասկնալ մասնաւորապէս Սիմէոն դպիր Լեւոգիի գրածէն որ ամենէն մանրամասն է, Գրիգոր Կեսարացի հոն կեցած է, ժամանակին ամենէն ազդեցիկ մարդերէն մէկուն Սիթեցի Էնկի Ուոսայի գլխաւորութեամբ և ուրիշ երեւելիներու և առաջնորդներու մասնակցութեամբ ժողով մը կազմել և ազգովին դարման մը տանիլ Երուսաղէմի պարտքին համար:

Գրիգոր Դարանաղցի առանց Գրիգոր Կեսարացիի այս մասին ունեցած ջանքը յիշելու Բարսեղ վրդ. Բաղիշեցիի և Վարդայ առաջնորդ Մարտիրոս Վրդ. ջանքերով սկսեալ և հանգանակութեան վրայ խօսելէ յետոյ կ'ըսէ՝ թէ «Բաղիշեցիի և վանեցիի այլ սոյնպէս արարին և անհուն զանաւոր

ուկոյ և սոժաթոյ հաւաքեցին և անեկոյն յորթաւորոյն յարուցաւ վարդապետէն եկին ի յԱմիրք և յՈւփայ և նոյն նախանձեալ ետուն շատ ողորմութիւն և անոյց եկեալ ի Հաւայ, և Հայսպ եղած Ջուղայեցի վանատականն նախանձեալ ընդ նոսա՝ նոյն այլ հաւաքեցին յիւրեանց միջումն բազումս զանձուց ի սքեռից իւրեանց, և սիարաներեանք ամենեցուն ստեալ զնացին յերուսաղիմ» (Ժամանակագրութիւն, էջ 325-6):

Ինչպէս կը տեսնուի Դարանաղցի կը հաստատէ թէ Ամիրք գացած են վարդապետներ և հոն ու հանգանակութիւն մը եղած է և ապա Հալէպի մէջ, Յակոբ քհ. Կեսարացի, Ամիրքի գումարումին նախաձեռնութիւնը Կեսարացիին կը վերադրէ,